

Filosofická antropologie

Nauka o člověku z filozofické perspektivy (anthropos = řec. člověk)

Dva přístupy:

- **historický** – viz prezentace *Představy o člověku v dějinách* a dokument *Člověk v dějinách filozofie*
- **systematický** – viz pokračování tohoto dokumentu

Hlavní otázka: **Co je člověk?**

Co se tou otázkou vlastně přesně myslí? Může mít více významů:

1. jaká je **definice člověka**?
 - nadřazený pojem (živočich) + pojem odlišující člověka od zvířat (např. rozum apod.)
2. jaká je **přírozenost člověka**?
 - moderní varianta:
 - co má člověk dáno geneticky a co učením?
 - co je kulturně podmíněné a co mají všechny kultury společné?
3. jaká je **podstata člověka**?
 - Aristoteles: podstatou každého člověka je jeho duše, tj. oživující princip těla
 - Mnozí křesťanští filozofové: podstatou člověka je jednota duše a těla
 - Descartes: podstatou člověka je jeho myslící Já
4. jaká je **situace člověka**?
 - nejobecnější pojetí antropologie, podle Kanta zahrnuje otázky
 - co můžeme vědět?
 - co máme dělat?
 - v co smíme věřit?
5. chceme jen popsat člověka – uvést jeho **důležité vlastnosti**
6. otázku *co je člověk?* se pokusíme zodpovědět tak, že popíšeme, jak vznikl – evoluční přístup

1. Jak definovat člověka

Jak se dělá klasická aristotelská definice: potřebujeme

- nadřazený pojem: živočich
- odlišující pojem (co nás odlišuje od ostatních živočichů)

Navržené odlišující pojmy:

- **rozum: člověk = rozumný živočich**, lat. animal rationale
 - = klasická tradiční definice člověka
 - jde ji zpochybnit?, jak se zpochybňují definice?
 - je (každý) člověk živočich?
 - považujeme člověka za živočicha? v biologii ano, v právu ne
 - to ukazuje na konvenčnost definice
 - je (každý) člověk rozumný?
 - je ještě nějaký jiný živočich rozumný?
 - Wolfgang Kohler s šimpanzi od 1913 na Kanárských ostrovech

- 1917: kniha *Mentality of Apes (Mentalita lidoopů)*
- popsat pokusy:
 - podávali si banány pomocí sestavování krabic a tyčí
 - závěr: mají nejen učení, ale i vhled, účelnost, usuzování
- inteligentní chování pozorováno i u kytovců, krkavcovitých ad.
 - můžete si najít příklady
- jiný odlišující pojem kromě rozumu?
- **sebevědomí**, ale:
 - zrcadlové testy, šimpanzi se poznají na fotce
 - šimpanz používal slovo „já“ ve znakové řeči
- **vůle**
- **vědomí** (Descartes: zvířata jsou stroje, nemají vědomí)
- **jazyk** (ale: včely, delfíni, šimpanzi se znakovou řečí)
- **potřeba učení, otevřenost světu**, nehotovost, zranitelnost, flexibilita
 - Herder: člověk je první propuštěnec přírody
 - Freud: člověk je Bůh z berliček
- **kultura**: člověk vytváří civilizaci, nástroje, budovy, vědu, umění
 - ale co např. společenský hmyz
- **dějinnost** (člověk vytváří dějiny)
- **duše**:
 - co je duše? Možnosti:
 - souhrn psychologických vlastností daného člověka
 - to v člověku, co není materiální
 - část člověka přežívající smrt
 - má člověk duši?
 - zvířata duši nemají?

Definice ukázáním: lidé, to jsme prostě my

- musíme doplnit: ... a všichni, kteří jsou stejní jako my
- nejednoznačnost v dějinách myšlení: koho všechno počítáme do „my“?
 - v prehistorickém myšlení nejasné odlišení od zvířat
 - ve starověku barbaři nejsou pojímáni jako lidé

Biologická definice

- člověk je určitý rod či druh: homo nebo jen homo sapiens?
 - homo=člověk (česká wiki), tedy člověk je i např. homo habilis
 - člověk=human=homo sapiens (anglická wiki)
- jak se v biologii odlišují, definují druhy?
 - **schopnost mít plodné potomky**
 - proto patří různé rasy do stejného druhu

Jde v definici jen o konvenci? (Jak si to stanovíme, tak to bude?)

- konvence často nejasné, lidé se na nich nemusí shodnout
- definice může být dokonce v rámci debaty pokaždé stanovena jinak
- relativismus, vše se rozplývá v jazyku?

Je člověk „otázka míry, nebo předělu?“

- člověk a evoluce: kdy přesně v evoluci vznikl člověk?
- ontogeneze: kdy přesně vzniká člověk? spojením vajíčka a spermie? postupně?
- analogické k paradoxu hromady: přidáváme-li kamínky, kdy vznikne hromada?
- jak se nejasnému předělu vyhnout?
 - náboženství:
 - kreacionismus (evoluce je omyl, člověk byl stvořen najednou)

- obdaření duší (Bůh v určitém okamžiku obdařuje tělo duší)

2. Jaká je přirozenost člověka?

Neboli: Co má člověk od přírody? (příroda a přirozenost téměř stejné pojmy, původně – tj. v antice – nerozlišené)

Novověká formulace otázky, co převládá:

- vrozené x získané
- racionalismus s vrozenými idejemi x empirismus (tabula rasa, John Locke)

Podobná moderní verze otázky

- **dědičnost x prostředí**
- nature x nurture (příroda x výchova)

Dnešní převládající názor: otázka špatně položená, zásadní vliv má oboje

John Locke: Nic nemůže být v rozumu, co tam předtím nepřišlo skrz smysly
reakce Leibnize: Ano, vyjma rozumu samotného.

→

Člověk má od přirozenosti (geneticky) dánu schopnost myslet, ale co si bude myslet, je zásadně ovlivněno učením (prostředím), je získané.

Stejně tak je geneticky dána funkce jednotlivých orgánů, existence základních psychologických potřeb atd.

K této otázce se ve 20. století vyjadřovala **sociobiologie** – přístup vysvětlující obecné vzorce lidského chování jako výsledek evoluce: chováme se tak a tak, protože to bylo evolučně výhodné. Tímto způsobem vysvětlována například morálka, altruismus, spolupráce, pomoc příbuzným aj.

4. Jaká je situace člověka?

Viz též prezentace Filozofická antropologie v širokém pojetí

Immanuel Kant: Tři základní otázky filozofie

- co můžeme vědět?
- co máme dělat?
- v co můžeme doufat? (v co můžeme věřit?)

... je možné shrnout otázkou: **co je člověk?**

To je pochopitelné takto: člověk filozofuje (snaží se porozumět světu a životu) proto, aby se sám v životě zorientoval, to znamená, aby si ujasnil, v jaké je vlastně situaci.

→ Celou filozofii lze chápat jako antropologii.

Co mohu vědět?

Můžeme vědět něco jistého?

Kant: jisté může být poznání v matematice a přírodních vědách

Můžeme vědět o světě něco nad rámec toho, co nám říká věda? (Neboli můžeme vědět něco o metafyzických otázkách?)

Příklady metafyzických otázek:

- Je svět k lidem lhostejný, je jen nahodilým výtvořem přírodních zákonů a život jen nahodilým výtvořem evoluce? (naturalismus)
- Nebo existuje ještě něco víc, nějaký princip, který bere nějakým způsobem ohled na lidi a jejich osudy? (duchovní pojetí světa)
 - Jsou překážky a nesnáze předem připravené? (Například jsou jen určitou zkouškou či nástrojem výchovy?)
 - Existuje něco, co nakonec určitým způsobem zajišťuje spravedlnost? (Například karma?)
- Podle Kanta jsou základní metafyzické otázky tyto: Existuje Bůh, nesmrtelnost, svobodná vůle, duše?

Kantova odpověď: O tomto nelze nic vědět, v těchto věcech je náš rozum zcela bezmocný, protože jde o věci mimo naši zkušenost a náš rozum je schopen fungovat jen v kombinaci se zkušeností.

Souhlasíte s Kantem? Proč ano/proč ne?

Co mám dělat?

Kantovo řešení: **Kategorický imperativ**, různá znění

- „*Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.*“ (Neboli: jednej podle zásady, o které bys chtěl, aby se stala obecným zákonem. Řešila by se tím námitka se soudcem a obžalovaným?)
- „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.*“ (Neboli: nemanipulujte s lidmi jen ke svému prospěchu.)

Dále viz prezentace:

- **Aristotelova úvaha ohledně jednání**
- **Zlaté pravidlo** (jakožto asi nejrozšířenější stručné vyjádření morálky)

V co mohu doufat?

Tato otázka je pro Kanta otázkou po víře, náboženství, nesmrtelné duši, Bohu.

Jeho odpověď: Když už o těchto věcech nemůžeme nic vědět, můžeme v ně alespoň věřit.

5. Jaké jsou další důležité vlastnosti člověka?

Dva přístupy k otázce

- objektivní: popis zvnějšku, umístění člověka do kontextu ostatní skutečnosti, využití poznatků věd (biologie člověka, behaviorální psychologie, kulturní antropologie...)

- subjektivní: co je člověk z pohledu sebe samého, vlastní zkušenosti, co jsem?
– fenomenologický, introspektivní přístup (introspekce = pozorování prožitků mé vlastní mysli)

6. Vysvětlení člověka popisem jeho vzniku

Viz samostatný dokument.